

Ders 5. Çevirmenin yaratıcılık kimliği ve metin yorumlayıcısı olarak rolü (Дәріс 5. Аудармашының шығармашылық тұлғасы және мәтін интерпретациялаудағы рөлі)

Ders planı (Дәрістің жоспары):

1. Çevirmenin yaratıcılık kimliği
2. Çevirmenin metin yorumlayıcısı olarak rolü
3. Çevirmenin kültürlerarası iletişime katkıları

Çevirmenin yaratıcılık kimliği

Uygarlık tarihi süreci içerisinde yaşam koşulları sürekli değişim göstermiştir. Bu değişime paralel kapsam alanı genişleyen çeviri etkinliğinin kuram ve kurallarını durağan olmaktan çıkmakta ve günün koşullarına uygun olarak çevirmenlerin yeni becerileri edinmesini gerektirmektedir. Özellikle çevirmenden, her iki dili de bilmenin yanında, alan bilgisi, kültür bilgisi ve dünyayı iyi tanınması beklenmektedir.

Ünlü Fransız düşünür Derrida'ya göre çevirmenin görevi, bir yapıtın içeriğini yeni okurlar, çıkış dilini anlamayanlar için uyarlamak olmamalıdır. Çünkü yapıtın kendisi (özgün metin) erek kültürdeki okurlara seslenmez. O zaman çevirmenin görevi bir borçtan kurtulmak mı olmalıdır? Yapıtın anlamını yeniden oluşturmak da yetmez. Ancak, dili büyü, gizemli arılığı içerisinde ortaya sermek gereklidir. Bir başka dile aktarım değil, bir yaratımdır çeviri (Derrida, 1996).

Çevirmenin her iki dilin dilbilgisel ve kültürel yapılarını çok iyi bilmesi gerekmektedir. Çevirmenin kaynak metinde örgülenen tümcelerinin hangi bağlam içerisinde birbirleri ile nasıl bağlantı kurulduğunu tanınması ve sözcük öbeklerini çok iyi çözümlemesi büyük önem taşımaktadır.

Sözlü metinlerde bazen vurgular, sesletme ve jest ve mimiklerin bile metin çözümlemesinde katkıları söz konusudur. Sözcüklere yüklenen anlamlarının yükü belirlenirken çevirmenin, içsel ve dışsal etkenleri dikkate alması metnin doğru olarak yorumlamasına katkı sağlayacaktır.

Çevirmen için kaynak metni yorumlamak oldukça karmaşık bir uğraştır. Kaynak metin çözümlemenin yanında, çevirmenin yorumlayıcı olarak hem kuramsal hem de uygulama açısından yeni bir metin ortaya çıkarılması konusunda uzman olması beklenmektedir. İki farklı kültür arasında iletişim kurma görevi olan çevirmenin kendi kişisel düşüncelerinden sıyrılarak tarafsız bir şekilde kaynak metni erek kültür okuyucusuna kabul ettirmesi aktarması duyarlılığını göstermesi lazımdır.

Çevirmen, iki farklı dil arasında çeviri eşdeğerliği sağlamak yerine, diller arası biçimsel ve kültürel farklılıkları göz önüne sererek, dilleri uzlaştırmaya yönelik bir çeviri etkinliğine yönelmeyi tercih etmelidir. Çünkü çevirmenin kaynak metni yorumlama gücü ile erek metinde yeniden hayat bulan kaynak metin, oluştuğu kendi kültürel bağlamında erek okura sunulması gerekmektedir.

Kaynak metinden erek dile sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviri eylemlerinde çevirmen sadece bir dilsel aktarım işlevini yerine getirmektedir. Çevirmen kaynak metine ne kadar sadık kalırsa o kadar başarılı sayılmakta ve statü olarak itibar görmektedir. Çevirmenin kaynak metnin özgünlüğünü azami oranda koruyarak

çeviri etkinliği esnasında tarafsız bir tutum içerisinde olması beklenmekteydi. Bu nedenle çevirmen erek okurun istek arzularını görmezlikten gelmek zorundaydı. Çevirmenin kendi duygu düşüncelerini yeniden ürettiği erek metne yansıtmamaları, kaynak metnin özgünlüğünü yok etmeden az kayıpla çeviri etkinliği gerçekleştirilmekteydi.

Bu konuda Yücel'in düşünceleri řu şekildedir. Dolayısıyla çevirmenler, dilin ve kültürün tarihsel değişimini göz ardı ederek, dilsel bir dönüşüm olarak değerlendirdikleri çeviri ediminde edilgen kalmaya özen göstermişlerdir. Çeviriler, erek okurun iyi anlayabilmesini sağlamaktan çok, kaynak metne ne derecede "sadık" kaldığıyla ölçülmekteydi (Yücel, 2016:237).

Kaynak metin odaklı çeviri eyleminin erek okurun beklentilerini karşılamaması nedeniyle, çevirmenlik ve çeviri anlayışının bu doğrultuda yüzyılın ikinci yarısında değiştiği görülmektedir.

Çeviri etkinliğinde bu değişen anlayış çeviribilim kuramcıları tarafında da desteklenmiştir. Özellikle çevirinin belli hedeflerinin olması gerekliliğini savunan "Skopos Kuramı (H.Vermeer), çeviriyi kültürel etkinlikler bağlamında ele alınması gerekliliğini savunan "Çogul-Dizge Kuramı", çeviri ürünü odaklı "Erek Odaklı Kuram", kültürlerarası iletişimi sağlanmasını savunan "Eylem Odaklı Kuram ve Bağıntı Kuramı" ile çevirmen odaklı yaklaşım olan "Yorumlayıcı Çeviri Kuramı" erek okura yönelik çeviri hedeflerin belirlenmesinde çevirmenin rolünün artık değişmesi düşüncesini getirmektedir.

Bu düşünce, çevirmenin dil yeterliliğinin dışında erek kültürü de tanımasını zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda artık çevirmen kaynak metin karşısında edilgen durumdan çıkarak, erek metni üreten ve etkileyen özne durumuna gelmiştir. Yazıcı bu konuyu şöyle ifade etmektedir. Kuramsal bilginin çeviriye geniş açıdan bakmayı öğrettiğini, çevirmenin ufkunu genişlettiğini, çevirinin sadece kaynak dil ve kültürü bilmekle yapılamayacağını, bunun için hedef dil ve kültür bilgisi ve yaratıcı düşünmeyi gerektiren bir eylem olduğunun bilincine varmasına vesile olmaktadır (Yazıcı, 2005:27).

Ünlü Fransız şairi ve tercüman Etienne Dole tercümanların uyması gereken 5 temel ilkeyi şöyle sıralamıştır:

1. Çevirilecek metnin içeriği ile yazarın amacını iyi anlamak;
2. Çeviri yapılacak dillere (kaynak dil ve erek dil) hakim olmak;
3. Harfi harfine tercüme (birebir tercüme) işinden vazgeçmek; Çünkü bu durum, original metnin ya içeriğini değiştirir ya da edebi biçimini kaybettirir.
- 4) Çeviride yaygın olarak kullanılan konuşmaların kullanımı
- 5) Kaynak metnin "ritmi" dışında çıkarak genel etki yaratan kelimelerin doğru kullanımı.

Çevirmenin metin yorumlayıcısı olarak rolü

Çevirmenin kaynak metinle ilk ilişkisi okumakla başlamaktadır. Okurun üstün kılındığı çeviri etkinliği, daha çok kutsal metinler çevirileri ile başlamış ve erek okur odaklı çeviri yaklaşımları ile çeviriye yön veren olgu haline gelmiştir. Bu nedenle çevirmenin iyi bir okur olması beklenmektedir. Belli bir sosyo- kültürel birikimi

barındıran kaynak metinleri okuyarak iyi yorumlamalı ve erek okurun dünyasına kazandırmalıdır. Metinlerin toplumsal bir işlerlik kazanması çevirmeni bu metinlerin erek okur tarafından anlaşılmasını sağlamasıyla olanaklıdır. Okur yani çevirmen kaynak metni okuyup yorumladığında bir anlam kazanmaktadır. Erek okuru kullandığı dil ve kültür dizgesi ile metnin ilk yazarının dünyasına taşıyan çevirmen, yazınsal kaynak metni en doğru şekilde yorumlayan çevirmendir. Bu anlamda Aksoy şöyle söylemektedir.

Yazın çevirisinde, iyi bir çevirmen kaynak metne en yakın ve sadık çeviriyi yapan değil, yazarın zihinsel yapısına, düşüncesine ve deneyimine en yakın olabilmeyi başaran çevirmendir. Okuyucuyu, yazarın dünyasının içine çekebilen, eseri zevkle ve sıkılmadan okutmayı başarabilen çevirmen, yaratıcılığını ve güzel ifade edebilme becerisini ustalıklı kullanabilmiş demektir (Aksoy, 2002:60).

Çevirmen okunmayan ve anlaşılmayan metinlere çeviri eylemi ile hayat vermektedir. Çevirmenin yorumu ve yazarlığı sayesinde yeniden yaşama kazandırılan kaynak metinler, hem kaynak metin kültürüne hem de erek kültüre katkı sunmaktadır. Eco'ya göre çevirmen metni okumakla görevlendirilmiş okur ve yorumcudur. Yine çevirmen kendi alanında örnek bir okur olarak uzman olmalıdır. Bu anlamda Tosun şöyle düşünmektedir. Örnek okur metni yorumlayıp, yönlendirecek bir donanıma sahiptir. Eco anlamında çevirmen, metni bir örnek okur olarak yorumladığı gibi, erek metni oluştururken de örnek yazardır. Örnek yazar, okuyucusunu kurar, okuyucusunun amaçlarını, beklentilerini ve metni yorumlayıp tamamlayacak durumda olduğunu bilir (Tosun, 2007:284).

Dünyada her alanda yaşanan küreselleşme olgusu ve göçler nedeniyle çeviri etkinliğinin kapsam alanı gittikçe büyümektedir. Farklı kültürlerin çok çabuk karşılaştığı ve çeşitli nedenlerle bir arada yaşamak zorunda kaldığı çokkültürlü toplumlar oluşmaktadır. İşte bu tür toplumlarda iletişimin sağlanması için çevirinin ve kültürlerarası iletişim uzmanı olan birden çok kültürü tanıyan çevirmenlerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çokkültürlü yapıya sahip ülkelerde “Dil ve Kültür aracıları” olarak adlandırılan çevirmenler, kültürlerötesi bir görev üstlenerek, farklı kültürlerin kendi özgünlüklerini kaybetmeden bir arada ortak bir yaşam sürdürmelerine hizmet etmektedirler. Bu yeni çevirmen anlayışının temelinde çok farklı dilleri tanımanın yanında, farklı sosyo-kültürel olguları da tanımak yatmaktadır.

Çevirmenin rolünün değişmesini savunan çeviri kuramlarına yukarıda verilen örnekler, çeviri etkinliğinin kültürel ve sosyo-kültürel bağlamlar içerisinde ele alınması gerekliliğini savunmaktadır. Bu kuramlardan biri olan “Yorumlama Kuramı” makalenin içeriği ile yakından ilintili olduğundan ayrı bir başlık altında anlatılmıştır.

Yazılı veya sözlü bütün çeviri etkinlikleri dilsel bir aktarımı gerektirmektedir. Ancak dil sadece bir anlaşma aracı değildir. Dil kullanıldığı toplumun pratik olarak uyguladığı kültürün bir taşıyıcısı durumundadır. Bu nedenle dilsel olarak yapılan her türlü etkinlik, aynı zamanda kültürel bir etkinliktir. Çeviri etkinliğinin mimarı olan çevirmen, dilsel aktarım yaparken önce bir kültürel çözümleme yapmak zorundadır. Bu anlamda çevirmen kararları erek kültür okurlarının beklentilerine göre

belirlenirken, artık kültürel olguların uygulandığı toplumsal yapının da çeviri eyleminin merkezine oturtulan yeni bir çeviri anlayışı getirilmiştir.

Çeviri ürünlerinin toplum yapılanmasından ayrı düşünülmeyle, çevirmen kararlarını etkilemesi ve buna bağlı olarak da çevirmenin erek toplumları yapılandırmaları, çevirinin yeni bir görev alanı haline gelmiştir. Çeviribilim alanındaki bu oluşumla birlikte, çevirmen çeviri eylem alanını artık sosyal bir bağlam içerisinde oluşturmak zorundadır. Bu konuda Arı şöyle düşünmektedir. Tüm çeviriler hem eylem hem de ürün olarak sosyal bağlam içerisinde yer almaktadır. Türü gözetilmeksizin tüm çeviriler sosyal sistem içerisinde yer alan bir birey tarafından gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda tüm çeviriler kaçınılmaz olarak çevirinin seçimini, üretimini ve dağılımını etkileyen sosyal kurumların birer parçasıdır (Arı, 2014:38).

Çevirmenden hem kaynak dili hem de erek dili bütün dilsel yönleriyle iyi tanınması beklenmektedir. Çevirmen, çeviri işlemini yaptığı metnin olduğu toplumun ve kültürün etkilerini göz ardı etmemelidir. İyi bir çeviri etkinliği için, çevirmenin her bir sözcüğü ve tümceyi değil, metni diğer dış nesnel özellikleriyle birlikte, bir bütün olarak ele alıp erek dile aktarması önemlidir.

Çevirmen donanımının büyük rol oynadığı bu işlem, aynı zamanda da yazar, çevirmen ve çeviri okuru arasında kurulacak sağlıklı bir ilişkiye de bağlıdır. Bunun için, çevirmenin erek dile aktarılacak metni, her yönüyle anlamasını ve bir çok bilişsel çözümlerden geçirmesini ve metni erek dilde yeniden oluşturması gerekmektedir. İşte bu çeviri anlayışı 1960'lı yıllarda D.Seleskovitch ve M.Lederer tarafından geliştirilmiş, çevirmen merkezli "Yorumlayıcı Çeviri Kuramının" temelini oluşturmaktadır. Yorumlama kuramında anlamının önemi büyüktür. Bu anlamda Gökteş (2014) şunları söylemektedir. Yorumlayıcı çeviri kuramının "çevirmenin metin anlamına ulaşma ve ona varış dilinde yeniden oluşturma süreci ve bu bilişsel sürecin işleyişini açıklığa kavuşturması nedeniyle erek odaklı, süreç odaklı bir bakış açısına sahip olduğunu, çevirmeni merkeze alan bir kuram olma" özelliğini taşıdığını ifade etmektedir (Akt. Yalçın, 2015:71).

Daha sonra çağdaş yorumbilimsel yaklaşımı 1970'li yıllarda çeviribilim alanında araştırmalarda kullanan Fritz Paepcke'dir. Çeviri eyleminin asıl sorunu "anlama" kavramının irdelenmesi gerekliliğini işaret eden Paepcke'nin görüşlerinin temelini Schleiermacher'in (Yabancılaştırma) ve Gadamer'in (Ufukların Kaynaşması) yorumbilimsel yaklaşımları oluşturmaktadır. Yorumlayıcı çeviri kuramı, çevirmenin çeviri eylemi için gerekli tüm donanımlarının yanında özellikle çevirmenin "anlama" yetisini ön planda olması gerekliliğini savunmaktadır.

Çevirmen, kaynak metin yazarının oluşturduğu metinde ne demek istediğini anlayarak, bundan farklı bir ifade ile ortaya bir yorum çıkarmalıdır. Bunun içinde çevirmen anlama yetisini kaynak metnin oluşturulduğu, dil dışındaki toplumsal ve kültürel olgularla yoğurmalıdır. Her çevirmenin farklı anlama yetisi ve ifadesel yoruma sahip olmaları, aynı kaynak metni farklı yorumlamalarına neden olmaktadır. Aynı kaynak metni erek okurun hizmetine sunan çevirmenler arasındaki çeviri ürünlerinde görülen yorum farklılıklarını H.Vermeer (1986) orkestra yöneten farklı şeflerin müziğe kattığı özgünlüğü ile açıklamıştır. Çevirmenden kaynaklanan erek metindeki yorumlama farklılıklarını Yücel şöyle açıklamaktadır.

Çevirmen erek metindeki yorum farklılıklarının nedenlerini bunlara ve kendisine bağlı olduğunu okuruna aktarmasıyla kaynak metni neden bu biçimde çevirdiğini, değişikliklerin nereden kaynaklandığını açıklayabilmesi, her çevirinin kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenin yorumlama yetisine bağlıdır (Yücel, 2016:242).

Çevirmenin metin çevirisi yaparken sözcüklerden uzaklaşarak, metnin bütünsel bağlamından çeviriye yönelmesi, yorumlama yapmasını gerekli kılmaktadır. Çevirmenin kaynak ve erek dildeki deneyimi, toplumsal ve kültürel bilgisi, özellikle anlama yeteneği erek metni yeniden farklı bir ifade şeklinde yorumlayarak oluşturmamasına olanak sağlamaktadır.

İyi bir çevirmen nasıl olmalı?

Çeviri yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılır. Günümüzde gelişen teknoloji bize üçüncü bir olanak tanımıştır. Bu da elektronik çeviridir. Öncelikle sözlü çeviri üzerinde duracağız. Sözlü çeviriye ikiye ayırabiliriz. Bunlardan biri (simültané) eşzamanlı çeviri diğeri de (consécutive) ardıl çeviridir.

Eşzamanlı çeviri, konuşmacı konuşurken aynı anda yapılan çeviri türüdür. Bu çeviri türü kabin içi bir ortamda, konuşmacı ile dinleyiciler arasında aletsel iletişimi sağlayacak kulaklık ve mikrofonla da yapılır.

Ardıl çeviri ise, isminden de anlaşılacağı gibi konuşmacının konuşmasını bitirmesinin ardından yapılan çeviri türüdür. Eşzamanlı çeviri yapan çevirmenin kısa belleğini etkin bir şekilde kullanması gerekir. Ayrıca önemli olan rakamları, isimleri, yer adlarını not alması gerekir. Bazen çevrilecek metin elinizde olabilir. Bu durum bazen avantaj bazen de dezavantaj sağlayabilir. Konuşmacı bazen metinden uzaklaşabilir. Bunun için çevirmenin çok dikkatli olması gerekir. Kimi zaman çevirmen konuşmacının hazırladığı metni okumak zorunda kalabilir. Böyle durumlara hazır olması gerekiyor. Çevirmen aynı zamanda konuşma sıfatına yetkin bir kişi olmalı, heyecanlanmamalı, stres ve panik yapmamalı, söylediklerini tane tane anlaşılabilir şekilde ifade etmelidir. Çevirmen sürekli mikrofon kullandığı için solunum yollarında problemi olmaması gerekir. Çevirmenin kitle önünde çeviri yapmaya alışkın olmalıdır.

İyi bir çevirmen hızlı okuma tekniklerini iyi bilmelidir. Çevirmenin iki dili bilmesi yeterli değildir. Mutlaka iki dilin kültürünü, tarihini, sosyal yapısını, coğrafyasını vs. bilmeli ve aynı zamanda çeviri yapacağı alanda uzmanlaşmalı uzman değilse bile imkanı varsa mutlaka çevirisini yapacağı alan üzerinde ön çalışma yapmalıdır. Konuya hakim olması çevirmene güven sağlayacaktır. Çevirmen aynı zamanda konuşmacının kullandığı slaytlar vb. aletlerle yapılan sunuşlarda grafikleri ve şemaları iyi bir şekilde ifade etmesi gerekir. Zaman zaman konuşmacı söylemek istediğini yanlış ifade edebilir. Çevirmen buna da dikkat edip hatayı gidererek okuyucuya aktarmalıdır. Çevirmen kabinde çalışan sisteme yabancı olmamalıdır.

Konuşmacının çok hızlı konuştuğunu fark ettiğinde çeviriye yapamayacak durumdaysa konuşmacıyı uyarabilir. Ardıl çeviride ise çevirmen bir yanda konuşmayı dinler öte yandan not alır. Konuşmacının konuşma süresi 6-7 dakikayı

bulabilir. Bu da uzun bir süredir. Çevirmen bu durumda uzun süreli belleğe yüklenecektir. Çevirmenin işini kolaylaştıracak tek şey ise iyi not almasıdır.

Çevirmen her zaman oturma imkanı bulmayabilir. Bu nedenle not tutacağı defter sert kapaklı olmalı. Not tutacağı sayfayı iyi kullanmalı. Ana temayı not etmeli aksi taktirde çeviri sırasında aldığı sayfalarca not onu olumsuz etkileyebilir. Özellikle yüzdeleri, tarihleri, isimleri not almalıdır. Çevirmen zamanı iyi kullanabilmesi için kendine özel kodlar geliştirebilir.

Çevirmen ardıl çeviri esnasında konuşmacıyla aynı ortamda bulunduğu için vücut dilini iyi kullanmalıdır. Çevirmen konuşmacı sözünü bitirir bitirmez çevirmeye başlamalıdır. Aksi taktirde unutma başlayabilir. Genel anlamda sözlü çeviriden bahsettikten sonra yazılı çeviriye geçebiliriz.

Günümüze kadar birçok değişik yöntemler, kuramlar geliştirilmiştir. Buna rağmen hiçbir zaman çevirinin matematikteki bir denklem formülü gibi bir formülü olmamıştır. Yukarda sözlü çeviriyi anlatırken değindiğimiz gibi, çeviriyi yapmak için iki dili bilmek yetmez, çeviriyi yapmak için iki dili bilmek sadece dilsel eksikliği giderir. Ama dilsel olmayan eksiklikleri de gidermek gerekir. İki toplumun kültürünü, coğrafyasını, tarihini, sosyal yapısını, inançlarını, ekonomik durumunu bilme, yazarı ve eserlerini iyi tanımak, hatta eserin yazıldığı dönemi de bilmek gerekir. Yazılı çeviriyi kullanımlık metin çevirisi ve edebi çeviri olarak iki farklı türde inceliyoruz. Kullanımlık metin çevirisinde yazar iletiyi en iyi şekilde vermeyi amaçlar. Zaten bu tür metinlerde yan anlam pek aranmaz. Örneğin ütünün kullanma kılavuzunu açıklarken kullanıcıyı dikkate alarak anlamı en sade biçimiyle vermeye çalışmaktır.

Bir de hukuk veya ekonomi metni çevirirken de çeviri yapacağımız kitleyi göz önünde almak ve çevrilen dildeki bir takım yazışma şekillerini iyi öğrenmek gerekir. Yazın metni çevirisi üzerine bu güne kadar birçok farklı kuramlar ileri sürülmüştür. Bunlardan biri: çeviriyi salt “dilsel” bir işlem gibi görmek, diğeri de çeviride asıl önemli olanın iletişim ve anlam aktarımı olduğunu düşünmektir. Ancak her iki yöntemde tek başına kullanıldığında yetersiz kalacaktır.

Çevirmenler

- Kaynak dili çok iyi bilmeli,
- Erek dil üzerinde de tam bir denetime sahip olmalı,
- İlgili konuyla baştan sona tanışık olmalı, o konuya doğal bir yakınlığı olmalı,
- Öykünme yeteneğine sahip olmalı, yazar-göndericinin rolünü oynayabilmeli, onun konuşma ve edasını en yakın biçim ve biçimde kişileştirebilmeli,
- Çevirisini yaptığı iletinin, konusunun ve göndericisinin geçmişini, ekinsel geçmişini tanımalı,
- Gönderici- yazara sadık kalmalı, ondan daha iyi olmaya çalışmamalı,
- Yazınsal çeviri yapıyorsa, yazınsal anlatım yetisine sahip olmalı,
- Okurlara özgün metnin kendisine verdiği zevki tattırabilmeli, biçem yaratabilmeli,
- Öğrenmeye, gelişmeye, değişmeye istekli olmalı (Eradam, 1991: 71).

Başarılı çevirmenlerin sahip olması gereken temel özellikler:

Çevirmen, öncelikle, kaynak içeriğe ait konu, alan ve arka plan bilgilerini çeviri amaçlarına göre incelemelidir. Sonuçta çevirmen iyi bir araştırmacı olmalı ve araştırma yöntem ve tekniklerini de iyi bilmelidir. Çevirmen bir denge uzmanıdır, bir iletişim uzmanıdır, bir dil uzmanıdır: Kaynak metin çevirmen aracılığıyla erek metinde var olacak ve farklı bir dilde, farklı bir kültürde algılanabilecektir. İşlevsel bir çeviri için önkoşul şüphesiz iki farklı kültürü tanımak, iki farklı dili işlevsel kullanabilmek ve bu süreçte şart olan araştırma yöntemlerini kullanabilmektir.

Çevirmen sürekli araştırma yapan ve nerede neyi araştıracağını bilen bir uzman olmak zorundadır. Çeviride araştırma sürecinde yapılması gereken önemli çalışmalardan biri de terim araştırmasıdır. Her metinde karşısına çıkan farklı terimlerle karşılaşacak olan çevirmenin önce uzmanlık alanlarına hâkim olması gereklidir. Uzmanlık metinlerinin mantığı birbirine benzer ancak, gelenekleri ve kullandıkları dil jargonları ayırdır. Bir tıp metni geleneği bir hukuk metni geleneğinden farklıdır. Hatta hukuk metinleri bile kendi içlerinde kullandıkları dil açısından alt türlere ayrılırlar. Bu durumlarda çevirmen koştut metinleri nerede ve nasıl bulabileceğini bilmek zorundadır.

1. Gerekli eğitim ve dil bilgisine sahip olmalıdır.

Bir çevirmen, Tercüman olabilmek için öncelikle üniversitelerin ilgili bölümlerinden gerekli eğitimi almış olmalıdır. Hâkim olduğu dilin ve hedef dilin, dil bilgisi kurallarını iyi bilmeli ve zengin bir kelime dağarcığına sahip olmalıdır. Fakat istisnai olarak piyasa da Dil bölümlerinden mezun olmamış ama tercümanlık yapan kişilerde mevcuttur. Bu kişiler, dili çeşitli yollarla öğrenmiş kimselerdir ve profesyonelliklerine göre tercümanlık yapabilirler.

2. Hedef dilin kültürüne hâkim olmalıdır.

İyi ve hatasız bir çeviri için sadece dil bilgisi ve kelime bilgisi yeterli değildir. Anlama ve aktarımda yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek ve hata yapmamak adına bu dillerin kültürlerine, değer yargılarına, deyim ve atasözlerine de ayrıca hâkim olmalıdır. Aksi halde sadece kelimenin hedef dildeki anlamını kullanarak yapılan tercüme, tamamıyla yanlış ifadeler ve anlam karışıklıklarına sebep olacaktır.

3. İyi bir dinleyici olmalıdır.

Başarılı bir çevirmen, iyi ve dikkatli bir dinleyici olmalıdır. Özellikle sözlü tercümelerde, karşısındakinin yaptığı vurgulara dikkat etmeli, konuşma akışını iyi takip etmelidir.

4. Pratik zekâ, yaratıcılık ve zaman yönetimi becerilerine sahip olmalıdır.

Yapılan çevirinin kusursuz teslim edilmesi, müşteriye memnun edebilmek, zamanı etkili kullanmak ve çözüm odaklı hareket etmek için birbiriyle bağlantılı bu becerilere sahip olmak son derece önemlidir. Bir çevirmenin zamanını verimli şekilde değerlendirmesi ve bunu bir disipline dönüştürmesi sunduğu hizmetin kalitesini oldukça artıracaktır.

5. Araştırmacı olmalıdır.

Başarılı çevirmenler, çevirinin türüne göre kaynak ve hedef dildeki bilgisini gözden geçirmeli, gelişmekte ve değişmekte olan dil ve kültürleri yakından takip etmeli ve yapacağı araştırmalar ile kendini sürekli tamamlamalı ve bunu bir alışkanlık haline getirmelidir. Örneğin günümüz teknolojisinin devamlı gelişmesi gibi durumlarda tıbbi bir çeviri yapılacaksa, ortaya hatasız bir hizmet çıkarabilmek için çevirmenin gerekli araştırmayı yapması, yenilikler var ise notlar alması, konuyla alakalı bilgisinin tam olması gerekmektedir.

6. Yaptığı işi her zaman kontrol etmelidir.

İnsan doğası gereği her ne kadar büyük dikkat ve özveri ile çalışsa dahi hata yapabileceğinin bilincinde olan kişi, mutlaka yaptığı her çevirinin ardından “proofreading” olarak bilinen “son okuma”yı dikkatlice yapmalı, dil bilgisi kurallarında, cümle yapısında ve sayfa düzeni gibi konularda hata yapıp yapmadığını kontrol etmelidir.

Çeviride yorumun kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Çeviri yaparken, dili, anlamı, biçimi, biçimi göz önünde bulundurmak gerekir. Çeviri etkinliğine mutlaka eksiltmeler veya eklentiler olacaktır. Onun içindir ki çevrilen her eser tıpa tıp aynısı değildir. Aynı olması da beklenemez. Çünkü artık ikinci bir kişinin varlığı söz konusudur. Bir yazar eserini yazarken kişiliğini, ruh halini, düşlerini yansıtır. Ama belki açık bir şekilde vermeye bilir. Bütün okuyucuların bir romanı okurken farklı farklı şeyler anlarken çevirmende farklı farklı çevirebilir. Çevirmen öncelikle bir okuyucudur.

Çevirmen eseri çevirirken yaşadığı dönemi, kişiliğini eserde az da olsa yansıtır. Edebi çeviride çevirinin alımlama, yorumlama ve yeniden ifade etme gücü güçlü olmalıdır. Bir kelime birçok farklı anlama sahiptir. Çevirmen bunu bilmeli ve bağlam içinde o kelimenin özgün metinde kullandığı anlamıyla çevrilecek o metinde onu vermeli. Şiir çevrilemez düşüncesi onca kültürün şiirinden mahrum kalmak anlamına gelir. Şiir çevrisinde şiiri biçimine, biçimine, anlamına vs. göre değerlendirerek çevirmek çevirmene kalmıştır.

Çeviri işlemlerine girişmeden önce çevirmenin özenli bir kaynak çözümlemesi yapması gerekir. Eğer çeviri bir yazılım veya bir kodlu metin çevirisi ise, işlevsellik denetimi yapılır ve çevirisi yapılan iş görsel olarak kaynak ile karşılaştırılır. Eğer çeviri basılı bir belge ise baskıya hazır hale getirilir. Eğer çeviride yerelleştirilmesi gereken grafikler bulunuyorsa, yeni grafikler oluşturulur. Kamu çevirmenlerinin çoğunlukla teknik çeviriler yaptıkları varsayılırsa; çevirmen, sağlık bilimlerinden, hukuk alanına kadar bir özel alan dili kullanılan bilim, meslek ya da uzmanlık dallarında yazılmış olan çeviri türleriyle ilgili çalışacak demektir. Bu tip metinlerin çevirisi bilgi aktarımını amaçlamaktadır. Bu tip çevirilerde de çoğunlukla uygulanan düz anlamsal nitelikli çeviri aktarmalarına başvurulacaktır. Eğer çeviri bir yazılım veya bir kodlu metin çevirisi ise, işlevsellik denetimi yapılır ve çevirisi yapılan iş görsel olarak kaynak ile karşılaştırılır.

Çevirmenlerin hemen hepsi eğitimleri sırasında çeviri amaçlı metin çözümlemesi türünde dersler almış olmalıdırlar. En azından eğitimli bir çevirmenden metinleri türlerine göre sınıflayabilmesi beklenir. Öncelikle de kaynak metni çözümlemesi ve erek dile nasıl aktaracağını görebilmesi gerekmektedir.

Çevirmen metin çözümlene işlemi önce metni anlayabilmeli, kendi sözcükleriyle kaynak metni yeniden oluşturabilmelidir. Metnin amacı açıksa çözümlene işlemi rahatça yapılır, ancak metnin amacı katmanlar arasında saklanmışsa çevirmen metnin derinlemesine çözümlene çalışmalarına girişmekten çekinmemelidir. Çevirmen kaynak metne işlevsel yaklaşarak, metni çözümlerken erek metin ve erek metnin koşulları açısından doğru karar alabilmeyi hedeflemelidir.

Çevirmen, metni çözümlene işlemi ne kadar çok zaman geçirirse ve ne denli ince ve özenli çalışırsa, kaynak metni erek metne o kadar doğru aktarabilir. Ayrıca çevirmen erek metne aktarması gereken bütüncül anlamı, alacağı doğru kararlarla pekiştirecektir. Böylelikle, erek metni, kaynak metne yaklaştıracak ve erek kültürün etkisiyle anlam sapmalarına uğramayacaktır. Metin çözümlene çalışmasında ilk atılacak adım metin türünün anlaşılması olmalıdır. Bu ise kaynak metnin ait olduğu kültür hakkında bilgiler edinmekten geçer. Yapacağı kaynak ve erek kültür karşılaştırması çalışmalarıyla mümkün olabilecektir.

Çevirmenin çeviri işlemine başlamadan önce, metnin kime yönelik çevrileceğini ve nasıl bir dil kullanacağını bilmesi gerekmektedir. Çevirmen kaynak metinle baş başa kaldığında; metni defalarca okumalı ve içselleştirebilmek için etkin bir biçimde düşünmelidir. Metnin içinde bulunan harfler ve sözcükler çözümlene üzere çevirmenin belleğinde tanıdık öğelerle karşılaşmak zorundadır.

Çevirmen bu aşamada metni çözümlene degecek bir anlamı olduğunu görmelidir, aksi halde sıkılacaktır, metin çevirmenin beklentisine uygun olduğu sürece ilginç olacaktır. Çevirmen metinle iletişime geçebilmelidir, metin çevirmeni yönlendirir ancak çevirmen de çözümlene işlemine hazır ve donanımlı olmalıdır (Eruz, 2008).

Пысықтау сұрақтары (Pekiştirme soruları):

1. Çevirmenin kimliğini tasvir ediniz.
2. Çevirmenin yaratıcılık kimliğine örnek veriniz.
3. İyi bir çevirmenin sahip olması gereken özellikler nelerdir?
4. Başarılı çevirmenlerin sahip olması gereken temel özellikleri analınız.
5. Yazar ile çevirmen arasındaki ilişkini açıklayınız.
6. Çevirmenin edebi metni yorumlamadaki rolünü anlatınız.

Каунақлар (Әдебиеттер):

1. Aksoy N. Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi. – İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları, 2002.
2. Doğan C. Metin Yorumlayıcısı Olarak Çevirmen//Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 3., 2019.
3. Тарақ Ә. Аудармашы мамандығының кәсіби негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Әбішева К.М., Рахимжанов Қ.М. Аударма теориясы мен практикасының негіздері: Оқулық. – Астана: Тұран-Астана, 2014. -243 б.

5. Ersoy H. Kavram, Kuram ve Süreç Açısından Tercüme Etkinliği. – Ankara: Araştırma Yayınları, 2012.
6. Nida Eugene A. Çeviri Süreçleri. (Çev. Yurdanur Salman, Çeviri Seçkisi 2, Çeviri(bilim) Nedir? – İstanbul: Sel Yayıncılık, 2012.
7. Eruz S. Çeviriden Çeviribilime. –İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2003.